

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۳/۲۷

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی عوامل جمعیتی موثر بر رشد فزاینده ای شهر ایزده طی سالهای ۱۳۵۵ تا

۱۳۹۵

حبیب الله صادقی^۱

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت شناسی دانشگاه تهران^۱

چکیده:

جهان پس از انقلاب صنعتی، بسرعت در حال شهری شدن است؛ به گونه ای که نسبت شهرنشینی طی سده نوزدهم از 3 درصد به 15 تا 16 درصد بالغ شد. این افزایش بی رویه و گسترش سریع و تراکم و تمرکز بیش از حد در شهرها باعث شده که شهرها دیگر قادر به تداوم حیات خود نباشند. شهرنشینی و علل رشد شهرهای گوناگون در ایران کم و بیش دارای الگوی همانند با دیگر کشورهای در حال توسعه است. این تحقیق به دنبال پاسخ دادن به یک سوال اصلی "عوامل موثر بر رشد فزاینده شهر ایزده در طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ کدامند؟" و چهار فرضیه به شرح ذیل: الف) به نظر می رسد بین مهاجرت روستا به شهر (رشد مطلق جمعیت) و افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه وجود دارد. ب) به نظر می رسد بین مهاجرت شهر به شهر (رشد مطلق جمعیت) و افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه وجود دارد. ج) نظر می رسد بین رشد طبیعی جمعیت با افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه وجود دارد. د) بنظر می رسد بین ترکیب و تغییرات فضایی با افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه وجود دارد؛ می باشد. روش تحقیق عمدتاً تحلیل ثانویه داده های حاصل از "سرشماری عمومی نفوس و مسکن" است. نتایج بدست آمده حاکی از این است که شهر ایزده نسبت به شهرهای همجوار خود دارای نسبت رشد بالاتری بوده است از عواملی که باعث به وجود آمدن این میزان بالای رشد شده اند می توان به مورد ذیل اشاره کرد و تاثیر هر یک را نشان داد؛ الف) مهاجرت های درون استانی و شهر به شهر که در سالهای مربوط به جنگ به بیشترین حد خود رسیده بود و در سال ۱۳۹۰ به بعد نیز روندی افزایشی یافته است. ب) مهاجرت های روستا- شهری؛ که در سال های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ به بالاترین حد خود رسیده بود و از ۱۳۸۵ به بعد روندی کاهشی داشته است. ج) ترکیب و تقسیمات فضایی شهرها؛ اشاره با سال ۱۳۷۱ و شهرستان شدن باغ ملک دارد که باعث کاهش شدیدی در جمعیت شهرستان ایزده و شهر ایزده از طریق کاهش مهاجرت های روستا به شهر شد. د) رشد طبیعی جمعیت شهر ایزده؛ که تا سال ۱۳۶۵ بالا بوده و در سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۰ رو به کاهش نهاده که عامل حفظ جمعیت شهر ایزده و حتی افزایش جمعیت مهاجرت های روستا به شهر بوده است. که در سالهای ۱۳۹۰ اندک افزایش داشته است و از سال ۱۳۹۰ به بعد عامل حفظ جمعیت شهر ایزده به دلیل افزایش میزان رشد جمعیت و مهاجرت های با مبدا شهری بوده است.

کلمات کلیدی: شهر ایزده، رشد فزاینده، مهاجرت، تقسیمات فضایی، رشد طبیعی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مقدمه:

جهان پس از انقلاب صنعتی، بسرعت در حال شهری شدن است؛ به گونه ای که نسبت شهرنشینی طی سده نوزدهم از 3 درصد به 15 تا 16 درصد بالغ شد. در سده بیستم نیز بر روند فزاینده آن دنبال شد به طوری که میزان شهرنشینی از 33 درصد در سال 1960 به 41/6 درصد در سال 1985 دست یافت. (برنارشاریه 1373) شهر نشینی و رشد شهرها از مسایل خاص کشورهای در حال توسعه به شمار می رود. که در درجه اول رشد امکانات بهداشتی و تامین نیازهای خوراکی و در درجه دوم کسب استقلال و رشد بی سابقه اقتصادی و صنعتی؛ بعد از جنگ جهانی دوم باعث کاهش سریع مرگ و میر و در نتیجه افزایش شدید باروری شد که این خود به وجود آورنده افزایش جمعیت می باشد. از آنجایی که این افزایش جمعیت متناسب با شیوه معیشت روستایی آن زمان نبود، منجر به آغاز مهاجرت های روستا به شهر و حتی مهاجرت از شهر های کمتر توسعه یافته به شهر های توسعه یافته شد. که این امر به نوبه ای خود باعث افزایش جمعیت شهرهای قدیمی شد. شهر نشینی در ایران در طول چهار دهه اخیر دستخوش تحولات زیادی شده است؛ که در کنار مهاجرت نباید نقش سایر عوامل از جمله نقش، رشد طبیعی جمعیت شهر نشین را نادیده گرفت. ساختار سنی در شهر های ایران در سه دهه اخیر جوان بوده است؛ که از باروری و رشد جمعیت بالای برخوردار بوده اند.

مطالعه عوامل موثر بر رشد جمعیت در ایران در یک قرن اخیر نشان می دهد، تغییرات مرگ و میر و شرایط بهداشتی جامعه نقش تعیین کننده ای در تغییرات جمعیت ایران داشته است. با بهبود شرایط بهداشتی و کنترل نسبی مرگ و میر های ناشی از شرایط بد بهداشتی و معیشتی (خسروی و همکاران 2007؛ خسروی و همکاران 1391)، باروری به عنوان یک عامل تاثیر گذار بر رشد جمعیت مورد توجه قرار گرفت. یافته های مرتبط با سطح باروری نشان می دهد میزان باروری کل در ایران به سطح زیر جاننشینی رسیده است. در چنین شرایط جمعیتی و با در نظر گرفتن سایر عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اثر گذاری مهاجرت داخلی در تغییرات جمعیتی ایران در سطوح جغرافیایی و مرزبندی های سیاسی اهمیت بیشتری یافته است. می توان عنوان کرد که در شرایط کنونی جامعه ایران، مهاجرت داخلی از تعیین کننده ای مهم میزان رشد جمعیت ایران در مقیاس تقسیم بندی های استانی و واحدهای کوچک تر از آن است. (محمودیان و همکاران 1394) در نتیجه می توان اشاره نمود که رشد شتابان شهرنشینی کشور در چند دهه اخیر به گونه ای صورت گرفته است که متناسب با توان و فضاهای شهری و گسترش زیر ساخت های اقتصادی و صنعتی نبوده و عملاً نتوانسته شغل و مسکن مناسبی را ایجاد کند. (خراسانی 1371).

بیان مسئله:

از آنجایی که در گذشته رشد جمعیت و در نتیجه جابجای انسانها در مقیاس بسیار کوچکتری صورت می گرفت، تاثیر این جابجایی ها بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی مناطق مهاجر فرست و مهاجر پذیر چندان قابل ملاحظه نبوده است. در ایران مهاجرت روستائیان و ساکنین شهر های کوچک به شهرها، تغییرات زیادی را در افکار، شیوه های زندگی، اخلاق و حالات روانی روستائیان به وجود آورده است که بعضاً می تواند زمینه ساز پیدایش بعضی از عوارض ناخوشایند اجتماعی و انحرافات شوند. (محمودیان و همکاران 1394). پیامدهای ناشی از اصلاحات ارضی و اتخاذ سیاست های مربوط به توسعه صنعتی کشورها، در حول محور شهرها سبب شد تا در فاصله سالهای 1345-1355 خیل عظیمی از روستائیان خانه و کاشانه خود را ترک گفته و به شهرهای بزرگ و نزدیک به محل قبلی زندگی خود مهاجرت کنند.

این افزایش بی رویه و گسترش سریع و تراکم و تمرکز بیش از حد در شهر ها باعث شده که شهر ها دیگر قادر به تداوم حیات خود نباشند. شهر نشینی و علل رشد شهرهای گوناگون در ایران کم و بیش دارای الگوی همانند با دیگر کشورهای در حال توسعه است؛ که از چند جنبه متفاوت می باشد؛ در مرحله اول، شهر نشینی بطور ثابت در حال افزایش بوده و هر سال، درصد جمعیت شهری نسبت به سال گذشته بیشتر می شود. در مرحله دوم، افزایش جمعیت تا حد زیادی غیر قابل کنترل بود

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

و برای جلوگیری از آن هیچ گونه سیاست مخصوص دولت طراحی و اجرا نشده است. (حصاری ۱۳۸۷) این دو جنبه یعنی، رشد درصد شهرنشینی و نبود مکانیزم جلوگیری از آن باعث افزایش سریع جمعیت شهرها شده است. در پایان این تحقیق به دنبال پاسخ به سوال "عوامل موثر بر رشد فزاینده شهر ایزده در طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ کدامند؟" می باشد.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

برلسون چهار دسته از عوامل اقتصادی سیاسی، اجتماعی، محیطی را در تغییرات جمعیتی موثر می داند. این عوامل در کنش متقابل با چهار متغیر جمعیتی یعنی؛ حجم جمعیت، میزان رشد جمعیت، ترکیب جمعیت، توزیع جمعیت در شکل دهی به کیفیت زندگی جمعیت موثر می داند. از این رو درک روابط علی بین عوامل اجتماعی و فرهنگی و متغیرهای جمعیتی در شکل دهی به سیاست های جمعیتی ضروری است. (کشکانی ۱۳۸۱) همانطور که قبلاً نیز اشاره شد، کشور های در حال توسعه با پدیده شهرنشینی یا شهرگرایی روبرو شده اند؛ که کشور ایران نیز از این وضعیت استثناء نبوده است؛ و در نتیجه توزیع شهرها و به تبع آن تمرکز نقاط شهری در کشور ایران همسانی و مشابهت زیادی ندارد. (زنجان ۱۳۷۶) شهر ایزده واقع در استان خوزستان دارای شرایط خاصی نسبت به مناطق همجوار خود است؛ که نیازمند کار تحقیقی و پژوهش علمی می باشد. از آنجایی که علل رشد فزاینده این شهر واضح و روشن نیست. تحقیق حاضر به بررسی عوامل موثر بر رشد فزاینده شهر ایزده خواهد پرداخت. شهر ایزده به سبب برخورداری از میزان بالای رشد مطلق جمعیت در سالهای ۱۳۳۵-۱۳۴۵ به عنوان نمونه ای برای نشان دادن این وضعیت به کار می رود؛ که بعد از شهرهای شمیرانات، گنبد قابوس، خامنه، ری، نوشهر، جیرفت، به ترتیب با میزان رشد مطلق ۱۹۵، ۱۸۰، ۱۷۵، ۱۶۵، ۱۲۷، ۱۰۶، در ده ششم با میزان رشد مطلق جمعیت ۱۰۰ (در هزار) قرار دارد. که این وضعیت و رشد فزاینده بعد از سال ۱۳۴۵ نیازمند تحقیق علمی می باشد.

تحقیق حاضر به دنبال اهداف ذیل می باشد؛ ۱. شناخت الگوی مهاجرتی شهر ایزده از لحاظ مهاجر فرستی و مهاجر پذیری. ۲. شناخت ترکیب و تغییرات فضایی ۳. شناخت علل و تعیین کننده های افزایش جمعیت شهر ایزده. و همچنین به دنبال پاسخ به این سوال که "عوامل موثر بر رشد فزاینده شهر ایزده در طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ کدامند؟" می باشد. و برای پاسخ به این سوال چند فرضیه را مورد بررسی قرار خواهد داد از جمله:

۱. به نظر می رسد بین مهاجرت روستا به شهر (رشد مطلق جمعیت) و افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه ای وجود دارد.

۲. به نظر می رسد بین مهاجرت شهر به شهر (رشد مطلق جمعیت) و افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه ای وجود دارد.

۳. بنظر می رسد بین رشد طبیعی جمعیت با افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه ای وجود دارد.

۴. بنظر می رسد بین ترکیب و تغییرات فضایی با افزایش سریع رشد شهر ایزده رابطه ای وجود دارد.

زمینه نظری:

گوردون چایلد^۱ یکی از مهمترین نظریات را در مورد شهر و شهرنشینی با نام "انقلاب شهری" ارائه می دهد. که علت پیدایش شهرها را با دو انقلاب عظیم در ساخت اقتصادی و سازمان های اجتماع همراه می داند. که این دو تحول خود پیامد های رشد شهری هستند (ادیبی ۱۳۵۹). ابرای^۲ در پاسخ به چایلد، اجزاء تشکیل دهنده رشد شهری را شامل سه منبع مشخص می داند: ۱. خالص مهاجرت (مهاجران وارد شده منهای مهاجران خارج شده) که شامل مهاجران روستایی و سایر

^۱ Child . G

^۲ obray

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مهاجران می شود ۲. افزایش طبیعی جمعیت (موالید منهای مرگ و میر) که شامل افزایش طبیعی جمعیت بومی، جمعیت مهاجران و مناطق باز تعریف شده است. ۳. باز تعریف جمعیت شهری، که شامل پیوستگی در جمعیت شهری است؛ در نهایت عوامل ۱ و ۲ را عمل های اصل افزایش رشد جمعیت شهری در کشورهای در حال توسعه می داند. امانی (۱۳۸۳) به چهار عامل در افزایش رشد جمعیت شهری: ۱. جمعیت مقیم شهر و افزایش طبیعی آن (تفاضل مولید و مرگ) طی مدت معین. ۲. مهاجرت های که از نقاط دیگر اعم از شهر و روستا و سایر کشورها به شهرها صورت می گیرد. ۳. ادغام حومه ها و اقمار شهری به محدوده ای شهری ۴. تبدیل نقاط روستایی به شهر در نتیجه فرا رفتن از ضابطه حداقل جمعیت شهری، اشاره می کند.

روش تحقیق:

روش تحقیق عمدتاً تحلیل ثانویه داده های حاصل از "سرشماری عمومی نفوس و مسکن" است. که عمدتاً از داده های سرشماری ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ بصورت محدود و از سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ بصورت وسیع تر استفاده شده است. اطلاعات تکمیلی بصورت کتابخانه ای و از روش مطالعه سایر تحقیقات و همچنین مطالعه نشریات سازمان مرکز آمار بدست آمده است.

یافته ها:

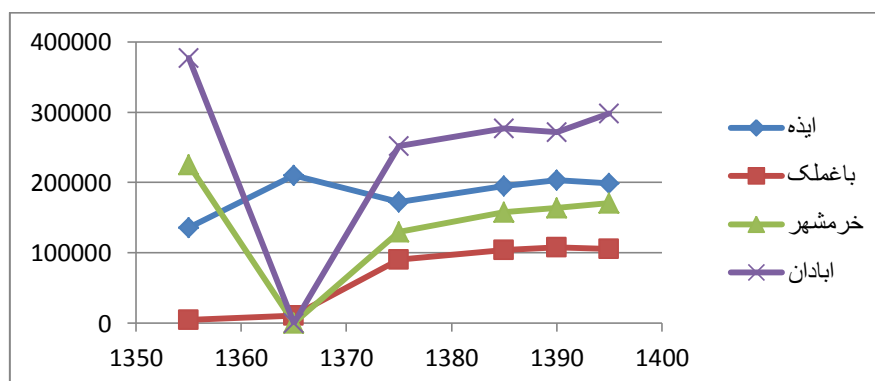
ویژگی های منطقه مورد مطالعه:

ایذه، از شهرهای بختیاری نشین استان خوزستان است و به عنوان پایتخت بختیاری شناخته می شود. مرکز شهرستان ایذه که در جنوب غرب ایران واقع شده است شهر ایذه می باشد. تقسیمات کشوری این شهرستان، بنابراین آنچه در نتایج آمارگیری سرشماری سال ۱۳۹۵ کل کشور آمده است، بر حسب بخش، شهر، دهستان و روستا به شرح زیر است: شامل سه بخش؛ مرکزی، دهدز، - سوسن و شامل دو شهر؛ ایذه و دهدز و شامل دهستان های دهدز، دهستان بیان، دهستان حومه شرقی، دهستان حومه غربی، دهستان دنباله رود جنوبی، دهستان دنباله رود شمالی، دهستان سوسن شرقی، دهستان سوسن غربی، دهستان مرغا، دهستان هلاجان؛ می باشد.

عوامل اصلی افزایش نسبت جمعیت ایذه:

همانطور که در نمودار شماره (۱) نیز نمایان است شهرستان ایذه دارای روندی رو به رشد است تا اینکه در سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ از افزایش جمعیت آن به تدریج کاسته شد و به یک ثبات نسبی می رسد.

نمودار شماره ۱: روند افزایش جمعیت شهرستان ایذه در مقایسه با سایر شهرستان های همجوار

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۵

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

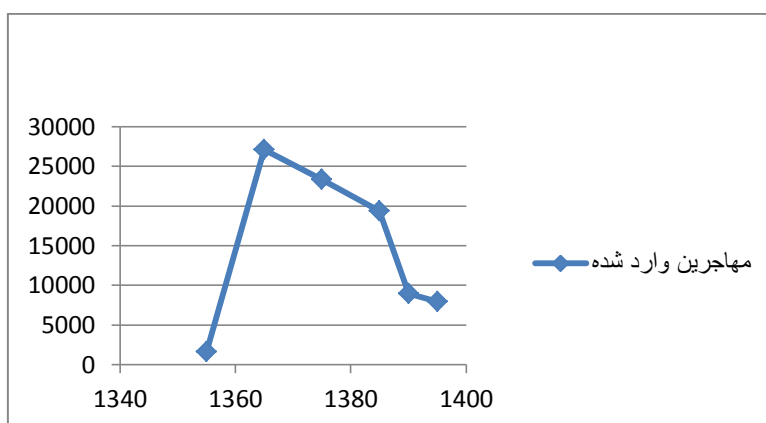

عواملی که باعث شده شهر استان ایذه و همچنین شهر ایذه دارای شرایط خاص گردد و مورد مطالعه قرار گیرد به شرح ذیل است:

۱. مهاجرت های درون استانی و شهر به شهر :

همانطور که از نمودار (۱) می توان استنتاج کرد در سال ۱۳۶۵ که جمعیت شهرستان های خرمشهر و آبادان به صفر می رسد؛ جمعیت شهرستان ایذه رو به افزایش می گذارد و از ۱۳۵۴۳۳ به رقم ۲۱۰۰۶۸ می رسد. که خود نشان دهنده مهاجر پذیر بودن این شهرستان در طول دوره جنگ که همزمان با افزایش میزان رشد کشور نیز بوده است.

نمودار شماره ۲: روند مهاجر پذیری شهر ایذه طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۵

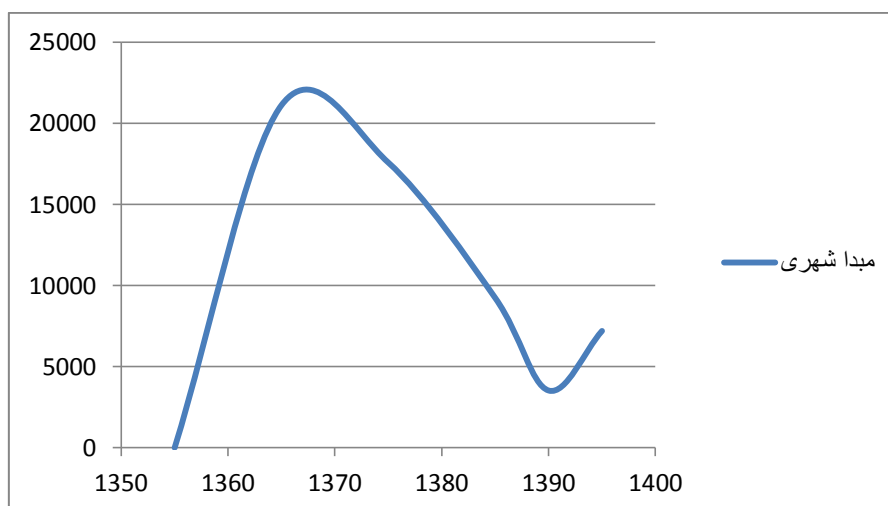
در تشریح اطلاعات نمودار شماره (۲) باید افزود که شهر ایذه در دو مقطع زمانی، تعداد بسیار زیادی از مهاجرین را جذب کرده است یکی مربوط به زمان جنگ می باشد که با شروع جنگ در سال ۱۳۵۹ روند مهاجر پذیری این شهر بسیار بالا می رود و تا ۱۳۶۷ که جنگ به پایان می رسد همچنان بالا است اما از سال ۱۳۶۷ شاهد کاهش این روند و مهاجر فرستی این شهر خواهیم بود. اما عاملی که باعث شده در طی سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ از سقوط شدید مهاجر پذیری شهر ایذه کاسته نشود؛ نوع جدید مهاجر پذیری یعنی مهاجرت های روستا به شهر است که در طی این سالها به اوج خود می رسد (برای اطلاعات بیشتر به نمودار شماره ۴ مراجعه شود). در ارتباط با این نوع مهاجر پذیری، استان خوزستان با شدت زیادی نسبت به سایر استانها دارای بیشترین فراوانی بوده است که اکثر مهاجران وارد شده از استان خوزستان و روستاهایی شهرستان ایذه بوده اند.

در ارتباط با مهاجران شهری که به شهر ایذه وارد شده اند قبلا اشاراتی شده است. اما نقطه حسیض این نوع مهاجرت ها بر می گردد به سالهای جنگ که هم تاثیر قوی بر تعداد جمعیت و هم میزان مهاجر پذیری شهر ایذه داشته است. اکثر مهاجران وارد شده از شهر های آبادان، خرمشهر و سایر شهر های جنگ زده در آن زمان بوده است.

نمودار شماره ۳: روند مهاجرتی با مبدا شهری به شهر ایذه طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۵

در ارتباط با نمودار شماره (۳) که روند مهاجر پذیری شهر ایزه را در طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نشان می دهد، این روند افزایشی تا سال ۱۳۷۱ مشاهده می شود و در سال ۱۳۷۱ به دلیل تقسیمات فضایی و برگشت مهاجرین جنگ زده به شهر های خود به تدریج از روند مهاجرت پذیری شهر ایزه از مهاجران با مبدا شهر کاسته شده است. نکته مهم و قابل توجه افزایش یافتن تعداد مهاجران شهری به شهر ایزه از سال ۱۳۹۰ به بعد می باشد؛ که از تعداد ۳۵۲۹ در سال ۱۳۹۰ با ۳۶۲۸ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. در ارتباط با این افزایش، سهم شهر های خود شهرستان ایزه ۸۱۹ نفر و سایر شهر های استان خوزستان ۱۴۷۳ نفر و سایر شهر های سایر استانها ۱۲۳۶ نفر در سال ۱۳۹۵ بوده است. در سال ۱۳۹۰ سهم شهر های خود شهرستان ایزه ۸۰۴ نفر و سایر شهر های استان خوزستان ۱۵۱۳ نفر و سایر استانها ۱۲۱۲ نفر در بوده است. که می توان نتیجه گرفت تعداد مهاجران وارد شده در طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ کاهش یافته و از تعداد ۸۹۲۰ در سال ۱۳۹۰ با ۶۴۸۳ نفر رسیده است که این کاهش عمدتاً به دلیل کاهش مهاجرت های روستا - شهری بوده است اما در ارتباط با افزایش مهاجرین شهری باید افزود در حالی که سهم مهاجرین سایر شهرستان های استان خوزستان کاهش یافته در عوض سهم مهاجرین وارد شده که ساکن در شهر های شهرستان ایزه و سایر شهر های استان های دیگر بوده اند افزایش یافته است که این افزایش اندک بوده و نتوانسته مانع از کاهش جمعیت به نسبت سال ۱۳۹۲ بود.

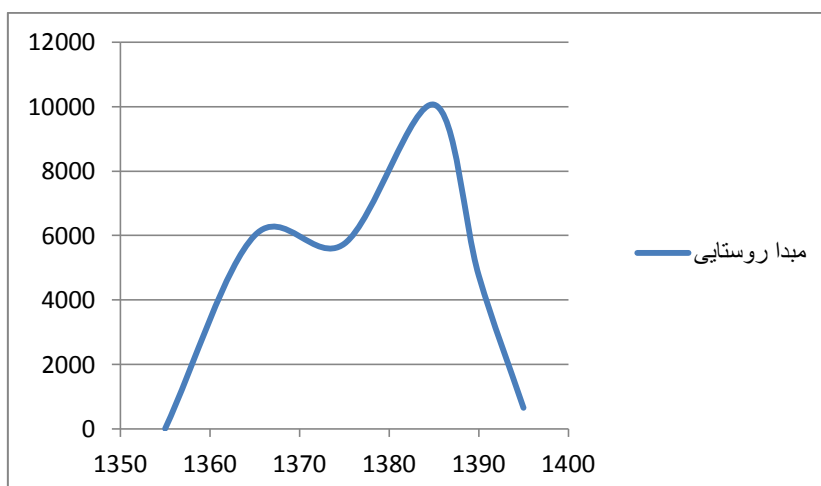
۲. مهاجرت های روستا-شهری:

مهاجرت روستاییان به شهرها و به ویژه شهرهای بزرگ، پدیده شناخته شده ای است که بدنبال انقلاب صنعتی، به طور طبیعی در اروپا شتاب گرفت. اما این پدیده در کشورهای توسعه نیافته، با یک سده تاخیر، از نیمه دوم سده بیستم و با روندی ناموزون و به طور بی رویه گسترش یافت. بیشتر این کشورها که دارای اقتصاد مبتنی بر کشاورزی و جمعیتی عمدتاً روستایی بوده اند، بدنبال بازیابی استقلال سیاسی و اقتصادی شان، سیاست های رشد اقتصادی مبتنی بر قطب های صنعتی و شهری را به اجرا گذاشتند که نتیجه قهری آن، شکاف فزاینده اقتصادی و اجتماعی بین شهرها و روستاها و در نتیجه هجوم روستاییان به شهرها بود. (بردبار ۱۳۸۸).

نمودار شماره ۴: روند مهاجرت های با مبدا روستا به شهر ایزه طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

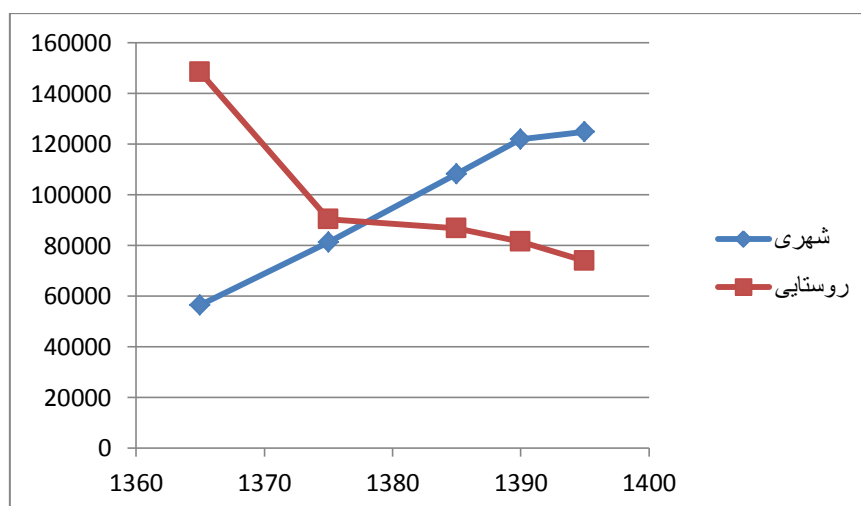
ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۵

در ارتباط با علل مهاجرت در شهر های کشورهای در حال توسعه، وجود جذابیت شهری و برخی از مشکلات روستانشینان باعث شتاب گرفتن اهنگ مهاجرت می شود؛ که جاذبه های مناطق شهری، به ویژه شهری بزرگتر و توسعه یافته نیز بسیار مهم است. (زارع شاه آبادی ۱۳۷۵). اما نکته قابل ملاحظه در نمودار شماره (۴) این است که در طی سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۷۵ روند مهاجر پذیری شهر ایده به محقق افتاده که برای این وضعیت با توجه به بررسی های که در داده ها صورت گرفته دو دلیل خود نمایی می کرده اند؛ الف) پایان یافتن جنگ ب) تبدیل شدن شهر باغملک با شهرستان؛ اما از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰ به بعد شاهد افزایش سریع تعداد مهاجرت های روستا به شهر خواهیم بود که از حدود ۵ هزار نفر به ۱۰ هزار نفر رسیده بود. از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ از تعداد مهاجران روستا به شهر کاسته شد و به همان رقم ۵ هزار نفر حول و خوش سال ۱۳۷۵ رسیده بود؛ که این به خاطر خالی شدن روستا ها از جمعیت جوان می باشد.

نمودار شماره ۵: جمعیت شهر نشین و روستانشین شهرستان ایزده طی سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۵

نمودار شماره (۵) نیز که جمعیت های روستا نشین و شهر نشین را در طول زمان نشان می دهد؛ بیانگر کاهش جمعیت

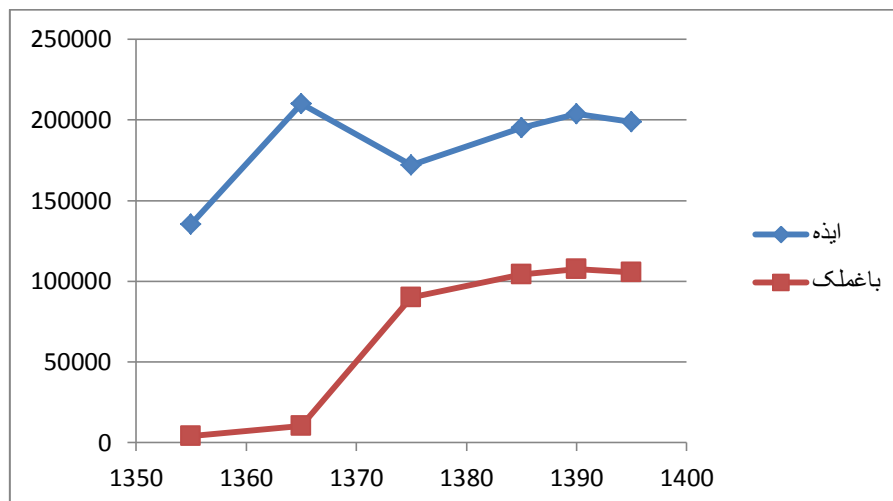
ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

روستایی و افزایش جمعیت شهری شهرستان ایذه می باشد. اما در این ارتباط که چرا شهر ایذه به این سرعت افزایش یافته است، شاید به این دلیل باشد که این شهرستان یک شهر مرکزی و اصلی دارد که سازمان ها و نهاد های دولتی در آنجا استقرار یافته اند.

۳. ترکیب و تقسیمات فضایی شهر ایذه:

شهرها برای جذب جمعیت اضافی (که بیشتر آن را مهاجران عمدتاً روستایی تشکیل میدهند) به فضاهای اضافی نیز نیازمند هستند. که این فضا به ویژه در کاربری های مسکونی و تجاری (تا اندازه های از طریق بلند مرتبه سازی و گسترش عمودی شهرها تأمین می شود. اما در هر حال، شهرها برای تأمین فضاهای مورد نیاز خود، بیشتر به گسترش فیزیکی و کالبدی گرایش دارند، تا علاوه بر ایجاد مجتمع ها و محله های مسکونی جدید، بسیاری از تأسیسات زیربنایی، آموزشی، تفریحی، صنعتی و غیره را در فضاهای پیرامونی مستقر سازند. بنابراین، از آنجا که فضای پیرامون شهرها را عمدتاً قلمروهای روستایی (شامل سکونتگاه ها، اراضی زراعی و باغی و غیره) در بر گرفته اند. با گسترش فیزیکی و کالبدی شهرها، روستاهای مجاور به محدوده آنها می پیوندند و به یکی از محله های حاشیه ای شهرها تبدیل می شوند. (بردبار ۱۳۸۸). به سبب تغییرات فضایی که در سال ۱۳۷۱ ایجاد شده بود، شهرستان کنونی باغملک از شهرستان ایذه جدا شده است؛ و همین امر باعث شد تا جمعیت شهرستان ایذه از رقم ۲۱۰۰۶۳ نفر در سال ۱۳۶۵ به رقم ۱۷۲۰۲۷ نفر در سال ۱۳۷۵ کاهش یابد.

نمودار شماره ۶: تاثیر تغییرات فضایی در کاهش جمعیت شهرستان ایذه

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۵

همانطور که قبلا اشاره شد و نمودار شماره (۶) نیز نشان می دهد در سال ۱۳۷۱ به سبب تقسیمات فضایی شهر باغملک از شهرستان ایذه جدا شد در همین سال که جمعیت شهرستان باغملک رو به افزایش می گذارد جمعیت شهرستان ایذه رو به کاهش می نهد یکی از پیامدهای این تقسیم فضایی و تبدیل شدن شهر باغ ملک به شهرستان باعث شد تا مهاجرت های روستایی به شهر ایذه مقداری کاهش یابد که در نمودار شماره (۴) قابل رویت است.

۴. رشد طبیعی جمعیت شهر ایذه:

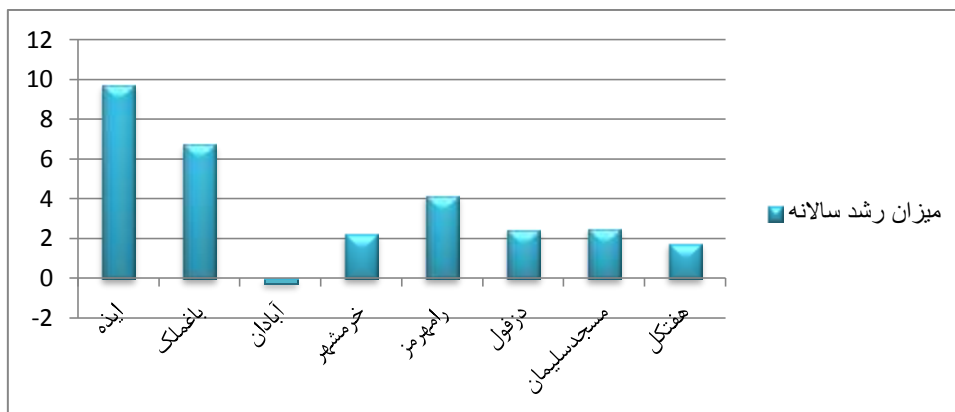

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

افزایش طبیعی جمعیت^۱ از مفاهیم مربوط به حرکات جمعیت است که از تفاوت موالید و مرگ و میر ناشی می شود. افزایش طبیعی جمعیت حاصل موازنه جمعیت است و آن عبارت است از فزونی (یا کاستی) موالید به مرگ های یک سال جامعه معین. (تقوی، ۱۳۸۷) که برای محاسبه این میزان معمولاً جامعه ای را در نظر می گیرند که به اصطلاح بسته است و مهاجرت در آن تاثیری نداد چون این تحقیق می خواهد تاثیر رشد طبیعی را از رشد مطلق جدا کند از این شاخص استفاده می کند.

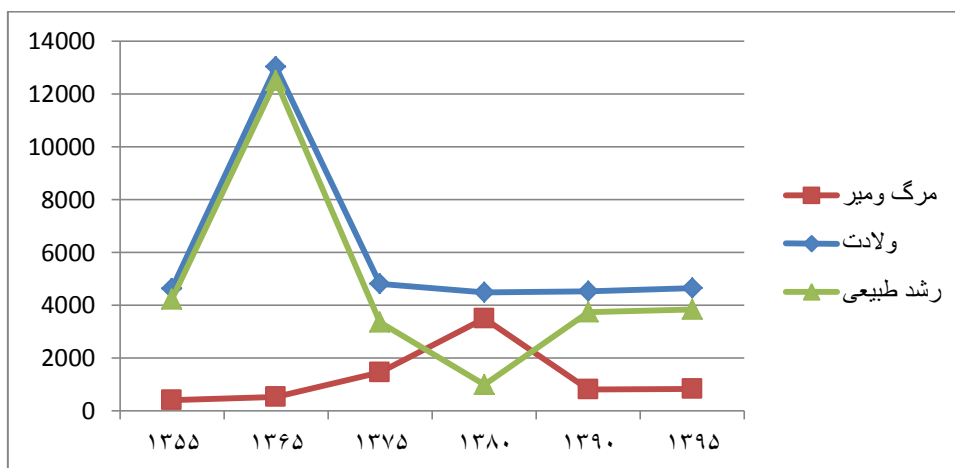
نمودار شماره ۶: مقایسه متوسط رشد سالانه شهر ایزده با چندین شهر استان خوزستان طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵

منبع: ترسیم بر اساس داده های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵

یکی از دلایلی که باعث شده تحقیق حاضر ضروری بنظر برسد؛ نوسانات نمودار شماره (۶) است که به شدت جلب توجه می کند. اینکه چرا متوسط رشد سالانه شهر ایزده بالاتر از سایر شهر های استان است. که کوشش شده است تا به این چرایی؟ پاسخ داده شود. همانطور که ملاحظه می کنید، متوسط رشد سالانه شهر ایزده حدود سه برابر شهر های خرمشهر دزفول، هفتکل و مسجد سلیمان و همچنین دو برابر رامهرمز و یک و نیم برابر شهر باغملک است.

نمودار شماره ۷: روند رشد طبیعی، تعداد مرگ و میر و ولادت های شهر ایزده طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

منبع: سالنامه های آماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۴

^۱ Natural Increase

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نمودار شماره (۷) رشد طبیعی جمعیت شهر ایزه را نشان می دهد؛ اطلاعات بسیار مهمی را در خود جایی می دهد. همانطور که ملاحظه می شود در سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ روند رشد طبیعی شهر ایزه همانند سایر شهر های کشور ایران روند فزاینده داشته است؛ که از سال ۱۳۶۵ به بعد بطور اساسی و مستمر رو به کاهش می نهد و در سال ۱۳۸۰ که جمعیت شهر ایزه به دلیل مهاجرت های روستا به شهر رو به فزونی گذاشته بود میزان رشد طبیعی به کمترین مقدار خود رسیده است و تنها عامل روند رو به افزایش جمعیت در این دوره زمانی مهاجرت های با مبدا روستایی بوده است. و اما نکته قابل توجه این است که از سال ۱۳۸۰ به بعد روند رشد طبیعی جمعیت افزایش می یابد .

بحث و نتیجه گیری:

یکی از بحث های مهم در حوزه شهر نشینی و شهر گرایی، علت افزایش شهرنشینی و افزایش جمعیت شهرها است که می توان آن را معلول عوامل نظیر مهاجرت روستاییان به شهر به دلیل توسعه صنعتی، اسکان و تمرکز عشایر در شهرها، تبدیل شدن تعدادی از نقاط روستایی به شهر و استحاله آبادی های شهرهای بزرگ، افزایش طبیعی جمعیت شهری به ویژه در یک دهه اخیر؛ دانست. برلسون چهار دسته از عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، محیطی را در تغییرات جمعیتی موثر می داند. این عوامل در کنش متقابل یا چهار متغیر جمعیتی یعنی؛ حجم جمعیت، میزان رشد جمعیت، ترکیب جمعیت، توزیع جمعیت در شکل دهی به کیفیت زندگی جمعیت موثر می داند. از این رو درک روابط علی بین عوامل اجتماعی و فرهنگی و متغیر های جمعیتی در شکل دهی به سیاست های جمعیتی ضروری است. این رویکردی می باشد که به آینده گان واگذار خواهد شد؛ در این تحقیق بیشتر به عوامل جمعیتی موثر بر رشد فزاینده شهر ایزه توجه شده است، که در این باره با اتکاء به نظریات گ.چایلد و ابرای و امانی توجه شده است که هر کدام دسته ای از عوامل جمعیتی متفاوتی را بر رشد جمعیت موثر می داند ما با یاری گرفتن از نظر این سه اندیشمند توانسته ایم چهار عامل مهم را شناسایی کنیم که شامل؛ مهاجرت های روستا به شهر، مهاجرت های شهر به شهر، و ترکیب و تقسیمات فضایی، و رشد طبیعی جمعیت می باشند. در ایران مهاجرت روستائیان و ساکنین شهر های کوچک به شهرها، تغییرات زیادی را در افکار، شیوه های زندگی، اخلاق و حالات روانی روستاییان به وجود آورده است که بعضاً می تواند زمینه ساز پیدایش بعضی از عوارض ناخوشایند اجتماعی و انحرافات شوند. در نتیجه تحقیق حاضر به بررسی چهار فرضیه جمعیتی در ارتباط با افزایش جمعیت شهر ایزه پرداخته است که به بصورت مختصر مورد بررسی قرار می گیرند: الف) مهاجرت های درون استانی و شهر به شهر: همانطور که از نمودار (۱) می توان استنتاج کرد، در سال ۱۳۶۵ که جمعیت شهرستان های خرمشهر و آبادان به صفر می رسد؛ جمعیت شهرستان ایزه رو به افزایش می گذارد و از ۱۳۵۴۳۳ به رقم ۲۱۰۰۶۸ می رسد. نقطه حسیض این نوع مهاجرت ها بر می گردد به سالهای جنگ که هم تاثیر قوی بر تعداد جمعیت و هم میزان مهاجر پذیری شهر ایزه داشته است. اکثر مهاجران وارد شده از شهر های آبادان، خرمشهر و سایر شهر های جنگ زده در آن زمان بوده است. نکته مهم و قابل توجه افزایش یافتن تعداد مهاجران شهری به شهر ایزه از سال ۱۳۹۰ به بعد می باشد؛ که از تعداد ۳۵۲۹ در سال ۱۳۹۰ به ۳۶۲۸ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. ب) مهاجرت های روستا-شهری: از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰ به بعد، شاهد افزایش سریع تعداد مهاجرت های روستا به شهر خواهیم بود که از حدود ۵ هزار نفر به ۱۰ هزار نفر رسیده بود. و از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ از تعداد مهاجران روستا به شهر کاسته شد و به همان رقم ۵ هزار نفر حول و حوش سال ۱۳۷۵ رسیده بود؛ که این به خاطر خالی شدن روستا ها از جمعیت جوان (یا مهاجر)، می باشد. نمودار شماره (۵) نیز در این رابطه بیانگر کاهش جمعیت روستایی و افزایش جمعیت شهری شهرستان ایزه می باشد. ج) ترکیب و تقسیمات فضایی شهر ایزه: همانطور که در نمودار شماره (۶) نیز مشاهده می شود؛ به سبب تغییرات فضایی که در سال ۱۳۷۱ ایجاد شده بود، شهرستان کنونی باغملک از شهرستان ایزه جدا شده است؛ و همین امر باعث شد تا جمعیت شهرستان ایزه از رقم ۲۱۰۰۶۳ نفر در سال ۱۳۶۵ به رقم ۱۷۲۰۲۷ نفر در سال ۱۳۷۵ کاهش یابد. د) رشد طبیعی جمعیت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شهر ایذه: همانطور که نمودار شماره (۷) نیز نشان می دهد؛ در سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ روند رشد طبیعی شهر ایذه همانند سایر شهر های کشور ایران، روند فزاینده داشته است که از سال ۱۳۶۵ به بعد بطور اساسی و مستمر رو به کاهش می نهد و در سال ۱۳۸۰ که جمعیت شهر ایذه به دلیل مهاجرت های روستا به شهر رو به فزونی گذاشته است، میزان رشد طبیعی به کمترین مقدار خود رسیده بود و تنها عامل روند رو به افزایش جمعیت در این دوره زمانی مهاجرت های با مبدا روستایی بوده است. و اما نکته قابل توجه این است که از سال ۱۳۸۰ به بعد روند رشد طبیعی جمعیت افزایش می یابد.

منابع:

۱. برنار شاریه، ژان، شهرها و روستاها، ترجمه سیروس سهامی، مشهد: نشر نیکا، ۱۳۷۴.
۲. بردبار، مهرداد، نگاهی به روند توسعه شهرنشینی و نقش شهرهای کوچک در ایران، مطالعات مدیریت شهری، شماره ۲، ۱۳۸۸.
۳. زارع شاه آبادی، اکبر، جامعه شناسی شهر های جدید (نقدی بر پدیده شهرهای جدید ایران) فصلنامه جمعیت، شماره ۱۸، ص ۷۲.
۴. محمودیان، حسین و همکاران، بررسی وضعیت مهاجرت و شهر نشینی در ایران، چاپ دوم ۱۳۹۴.
۵. تقوی، نعمت الله، مبانی جمعیت شناسی، نشر آیدین، ویراست سوم، ۱۳۸۷.
۶. زنجانی، حبیب الله، مجموعه مباحث و روش های شهر سازی، جمعیت، مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری ایران، ۱۳۷۶.
۷. حصاری، علی، تحولات شهر نشینی در ایران، اقتصاد و برنامه، شماره ۲۹۱، ص ۱۰ تا ۱۶، ۱۳۸۷.
۸. مقدس خراسان، ابوالقاسم، تاثیر ایجاد شهر های جدید و روند شهر نشینی و توزیع جمعیت، اطلاعات اقتصادی و سیاسی، شماره ۵۵-۵۶، ص ۶۸ تا ۷۵، ۱۳۷۱.
۹. ادیبی، حسین، نظریات جامعه شناسی، انتشارات خردمند، ۱۳۵۹.
۱۰. امانی، مهدی، مبانی جمعیت شناسی، انتشارات سمت، چاپ پنجم، ۱۳۸۸.
۱۱. مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵.
۱۲. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی، ۱۳۵۵.
۱۳. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی، ۱۳۶۵.
۱۴. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی، ۱۳۷۵.
۱۵. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی، ۱۳۸۵.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۱۳۸۵.

۱۶. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی، ۱۳۹۰.

۱۷. سازمان ثبت احوال کشور، موالید و فوت ثبت شده طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی،

۱۳۹۴.

۱۸. اوبرای، اس؛ مهاجرت شهرنشینی و توسعه، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: موسسه کار و تامین اجتماعی، ۱۳۷۰.

۱۹. خسروی، اردشیر و همکاران، سیمای مرگ ومیر در ۲۹ استان کشور طی سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، تهران: وزارت

بهداشت درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۹۱.

20. Khosravi, A., R. Talor, M. Naghavi, and A.D. Lopez(2007)" mortality in the islamic republic of iran." , Bulletin of theworld helth organization, 85(8): 607- 614